

การแก้ปัญหาโดยศาสนาสำคัญต่าง ๆ

ดร.ประมวล เพ็งจันทร์

นักศึกษาได้รับฟังคำบรรยายในกระบวนวิชานี้มาตามลำดับ ได้ทราบมาแล้วว่าปัญหาในโลกสังคมยุคสมัยปัจจุบันนั้นมีอะไรบ้าง ในแต่ละชั่วโมงที่ผ่านมาทำให้ภาพของปัญหาที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ในสังคมร่วมสมัยปัจจุบันนั้นมีความชัดเจน และพอจะทราบให้เห็นว่าแต่ละปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนั้นมีที่มาที่ไปอย่างไร ในชั่วโมงนี้ต้องการที่จะให้นักศึกษาได้มาดูว่าการแก้ปัญหาโดยวิธีการต่าง ๆ นั้น ศาสนาจะมีส่วนในการช่วยแก้ปัญหาให้กับสังคมยุคปัจจุบันได้อย่างไร

ในบทนี้ต้องการที่จะให้นักศึกษาได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักการแก้ปัญหาของสังคมร่วมสมัยโดยวิธีการทางศาสนาและให้นักศึกษาได้มองเห็นภาพและวิธีการหรือกิจกรรมทางศาสนาที่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคมร่วมสมัยปัจจุบัน

จากชั่วโมงต่าง ๆ ที่ผ่านมาแล้วนั้น ถ้าจะกล่าวโดยสรุป ปัญหาสำคัญของสังคมยุคใหม่ที่เป็นปัญหาที่มีความแจ่มชัดและก่อให้เกิดปัญหาปลีกย่อยต่าง ๆ มากมายนั้น สามารถจะสรุปให้เห็นเป็นปัญหาที่สำคัญได้อยู่ 3 ปัญหา คือ

1. ปัญหาการลดคุณค่าของความเป็นมนุษย์
2. ปัญหาการจัดแบ่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่ไม่ความเป็นธรรม
3. การใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม

ปัญหาการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์นั้น เกิดขึ้นมาจากที่มนุษย์มองเพื่อนมนุษย์ในฐานะที่เป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือเครื่องใช้ ที่ตัวเองจะใช้ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตัวเองมุ่งหวังและคาดหวัง ดังที่เราทราบดีว่าในสังคมอุตสาหกรรมนั้น มนุษย์เป็นปัจจัยผลิตอย่างหนึ่ง แรงงานและคุณค่าของมนุษย์นั้นถูกตีราคา มีการซื้อขายกัน และก็ประเมินคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ตามความสามารถ และตามศักยภาพที่จะถือถือต่อการผลิต ซึ่งในลักษณะเช่นนี้ ความเป็นมนุษย์จึงไม่เท่าเทียมกัน ใครมีความสามารถมาก ใครมีความสามารถสูงก็มีราคามีคุณค่าสูง ความเป็นมนุษย์จึงสูญสลายไป เพราะมนุษย์นั้นคิดว่าเพื่อนมนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือเป็นเพียงเครื่องใช้ ดังที่เราก็คงได้ทราบดีว่า ในปัจจุบันนี้เรามีคำพูดที่เรียกว่า ทรัพยากรมนุษย์นั่นคือ หมายความว่า เรามองมนุษย์เป็นลักษณะเหมือนทรัพยากรอย่างหนึ่งในทรัพยากรอื่น ๆ ที่เรามีอยู่และที่เราใช้สอยอยู่ ปัญหาการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ จึงเป็นปัญหาที่มีความสำคัญปัญหาหนึ่งในสังคมร่วมสมัยปัจจุบัน

ปัญหาข้อที่ 2 การจัดแบ่งทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่มีความเป็นธรรม

จากการที่มนุษย์ได้พัฒนาสังคม จากการที่มนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงสภาพสังคม จากสังคมเกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรม จากการที่เกิดรัฐ จากการที่เกิดการแบ่งแยกมนุษย์ออกเป็นกลุ่มเป็นประเทศ ทำให้มีการแย่งชิงที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับตัวเอง กับกลุ่มของตัวเองและประเทศชาติหรือรัฐของตัวเอง ใครมีอำนาจมากก็สามารถที่จะได้ใช้สอยทรัพยากรมาก ใครมีอำนาจน้อยหรืออ่อนแอก็ถูกเอาเปรียบโดยคนกลุ่มอื่น และโดยคนจากสังคมอื่น ดังที่เราทราบดีว่าคนในบางประเทศ เช่น ในอเมริกามีโอกาสและมีสิทธิที่จะบริโภคทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าคนที่อยู่ในอินเดียหรือในเอธิโอเปียหลายเท่า ทั้งที่ความจริงแล้วคนทั้ง 2 ประเทศนี้ หรือประชากรคนทั้ง 2 ประเทศนี้ก็เป็มนุษย์น่าจะมืสิทธิในการที่จะได้บริโภคและใช้สอยอย่างเท่าเทียมกัน แต่ปัจจุบันก็มีความชัดเจนว่า การแบ่งทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่เป็นธรรมนั้นได้แพร่ขยายไปทั่ว และการแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในโลกนี้ก็เป็ปัญหาที่คุกรุ่น และเป็นปัญหาที่มีความรุนแรง เป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งในสังคมร่วมสมัยในปัจจุบันนี้

ปัญหาที่ 3 การใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา

เป็นปรากฏการณ์ร่วมสมัย ที่ใช้ความรุนแรงนั้นแพร่ขยายไปทั่ว ไม่ว่าจะในทางเศรษฐกิจ ในทางการเมือง และในทางสังคมอื่น ๆ เมื่อมีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้น ความรุนแรงมักจะเป็นวิธีหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการระงับและในการแก้ปัญหา การใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหานั้น จึงเป็นปัญหาอันสำคัญยิ่งของสังคมปัจจุบัน

สภาพของทั้ง 3 ปัญหานี้ คือปัญหาหลัก ๆ ที่ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ และเป็นตัวอย่างแห่งปัญหาที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปของสังคมยุคสมัยปัจจุบัน

ในบทเรียนนี้ต้องการให้นักศึกษาดูว่า ในการแก้ปัญหาทั้ง 3 ประการนี้ ศาสนาหรือสถาบันทางศาสนามีส่วนร่วมและมีวิธีการที่จะแก้ได้อย่างไร การแก้ปัญหาโดยวิธีการทางศาสนานั้นสามารถมองได้ใน 2 ลักษณะ คือ

1. มองผ่านองค์กรทางศาสนา ว่ามีกิจกรรมหรือมีการกระทำอย่างไร ในนามขององค์กร เพื่อช่วยแก้ปัญหาหรือช่วยทุเลาปัญหานั้นบ้าง

และ 2. มองผ่านบุคลากรหรือการกระทำทางศาสนา ซึ่งอาจเป็นการกระทำอย่างอิสระหรือเป็นการกระทำของคนใดคนหนึ่ง แต่กระทำไปในแนวทางทางศาสนา ในที่นี้เราจะมาดูว่า องค์กรทางศาสนาได้มีส่วนแก้ปัญหาอย่างไร และบุคลากรทางศาสนาได้มีส่วนแก้ปัญหาอย่างไร

องค์กรทางศาสนานั้น มีบทบาทสำคัญยิ่งในสังคมที่ผ่านมา เนื่องจากว่าองค์กรทางศาสนาเป็นองค์กรที่มีระบบ เป็นองค์กรที่มีระเบียบ ดังที่เราทราบมาในบทต้น ๆ แล้วว่าองค์กรทางศาสนา ตัวอย่างเช่น คริสตศาสนา มีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างสูงในสังคมตะวันตกองค์กรทางคริสตศาสนาในตะวันตกในอดีตนั้น มีอำนาจถึงกับสามารถชื้อนาคและชี้ชะตาของรัฐ หรือของประเทศต่าง ๆ ได้ แต่เมื่อมีเหตุการณ์

ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ความเป็นไปของสังคมในยุคสมัยปัจจุบันนั้น อำนาจของรัฐก็ลดน้อยลง อำนาจของสถาบันทางศาสนาก็ลดน้อยลง โดยเฉพาะเมื่อมีปัญหาซับซ้อนมากขึ้น องค์กรทางศาสนาซึ่งเป็นองค์กรที่ต้องอยู่ในกรอบแห่งความเชื่อ และต้องเกิดขึ้น และต้องเป็นไปภายใต้กระบวนการแห่งความเชื่อ ศรัทธาทางศาสนานั้นก็ต้องลดบทบาทลงตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตามที่องค์กรทางศาสนาในยุคปัจจุบันก็ยังมีส่วนและมีบทบาทในการช่วยแก้ปัญหาให้กับสังคมร่วมสมัย

เราจะมาดูว่าองค์กรทางศาสนาจะมีส่วนและมีวิธีการอย่างไรในการแก้ปัญหาให้กับสังคมยุคสมัยปัจจุบัน บุคลากรทางศาสนานั้นคือบุคคลที่มีศรัทธา ที่มีความเชื่อมั่นในวิธีการทางศาสนา ซึ่งได้กำกับและได้กำหนดไว้ ด้วยรากฐานแห่งความเชื่อนั้น จึงมีบุคคลแม้จะไม่ได้ทำงานในนามขององค์กร แต่มีความเชื่อมั่นโดยส่วนตัวว่าวิธีการและกระบวนการทางศาสนาจะสามารถช่วยแก้ปัญหาให้กับสังคมร่วมสมัยในปัจจุบันได้ จึงมีองค์กรอิสระหรือมีบุคคลอิสระจำนวนมากเกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน ซึ่งการเกิดขึ้นนั้นก็เพื่อที่จะช่วยแก้ปัญหาที่มีอยู่ในสังคมปัจจุบัน โดยหลักการกว้าง ๆ แล้ว และหลักการสำคัญแล้ว การแก้ปัญหาโดยวิธีทางศาสนานั้นมีหลักการที่สำคัญอยู่ที่ว่า ศาสนาใช้ความเชื่อที่ประชาชนในสังคมนั้น ๆ มีอยู่มาเป็นกลวิธีในการที่จะแก้ปัญหา เช่นตัวอย่าง ปัญหาการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมที่มองมนุษย์ในฐานะเป็นอุปกรณ์ และในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการผลิต ความเชื่อทางศาสนา เช่นในศาสนาที่มีความเชื่อองค์พระผู้เป็นเจ้าก็ใช้ความเชื่อในทางศาสนามาลดปัญหานี้ โดยการพยายามที่จะทำให้ทุกคนเข้าใจและมีความเชื่อว่ามีมนุษย์ทุกคนมีความเสมอเหมือนกัน ภายใต้พระเมตตาและภายใต้องค์อำนาจแห่งพระผู้เป็นเจ้า หรือความเชื่อในศาสนาที่แม้จะไม่เชื่อเรื่องพระผู้เป็นเจ้า แต่ความเชื่อในเรื่องหลักธรรมชาติก็จะพยายามเสนอว่า มนุษย์มีความเท่าเทียมกันโดยกฎแห่งธรรมชาติ ด้วยความเชื่อนี้เองที่ทำให้องค์กรทางศาสนาและบุคลากรทางศาสนาสามารถนำมาเป็นจุดยืน และเป็นหลักการที่สำคัญที่จะช่วยกันลดปัญหาหรือแก้ปัญหาให้กับสังคมร่วมสมัยปัจจุบัน ที่สำคัญความเชื่อนั้นเป็นอารมณ์ของมนุษย์ ความเชื่อนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในใจของมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีความเชื่อ ถ้ามนุษย์มีความศรัทธาอันเดียวกันแล้ว การที่จะโน้มน้าวหรือโน้มน้าวให้เกิดความร่วมมือในการแก้ปัญหาใด ๆ ก็ย่อมจะเป็นไปได้ด้วยความเรียบง่าย และเกิดผลตามที่คาดหวัง กระบวนการแก้ปัญหาจึงมีหลักสำคัญอยู่ที่ใช้ความเชื่อทางศาสนาที่มนุษย์หรือสมาชิกของสังคมนั้น ๆ มีอยู่แล้วมาเป็นจุดเริ่มต้นแล้วขยายตีความให้สอดคล้องกับสภาพแห่งการที่จะแก้ปัญหาได้ ดังกรณีในความเชื่อแห่งองค์พระผู้เป็นเจ้าหรือเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือความเชื่ออื่น ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ในการที่จะนำมาสร้างความรู้สึกร่วมกัน สร้างอารมณ์ร่วมกัน ในความเพียรพยายามที่จะแก้ปัญหา เพราะฉะนั้นโดยหลักสำคัญแล้วการแก้ปัญหาโดยทางศาสนานั้นก็คือใช้ความเชื่อซึ่งเป็นพลังภายใน มาเป็นจุดเบื้องต้นที่จะก่อให้เกิดการกระทำในการแก้ปัญหา การแก้ปัญหาโดยวิธีทางศาสนาจึงมิใช่เป็นการแก้ปัญหาโดยการใช้อำนาจหรือระเบียบที่จะสร้างขึ้นใหม่เพื่อจะบีบบังคับไม่ให้คนสร้างปัญหาหรือไม่ให้คนก่อปัญหา แต่ใช้สิ่งที่อยู่ในจิตใจของเขามา

ตีความมายายความให้เกิดการกระทำ ที่จะมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหา นี่คือหลักการสำคัญในทางศาสนา ซึ่งเหมือนกันและคล้ายกันไม่ว่าจะเป็นทุกศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาในตะวันตกหรือศาสนาในซีกโลก ตะวันออก

เรามาดูกันว่าปัญหาสำคัญ 3 ปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ในสังคมยุคปัจจุบันนี้ องค์กรและบุคลากรทาง ศาสนาในสังคมปัจจุบันมีส่วนช่วยเหลือแก้ไขอย่างไร ปัญหาที่สำคัญปัญหาแรกคือ ปัญหาการลดคุณค่า ความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นปัญหาที่ปรากฏชัดอยู่ในสังคมปัจจุบันว่าสังคมในยุคปัจจุบันนี้ สามารถที่จะ ทำลายมนุษย์หรือฆ่าชีวิตมนุษย์คนหนึ่งทิ้งได้ ถ้าหากมนุษย์คนนั้นไม่เกื้อกูลต่อการประกอบอาชีพ หรือ การทำงานอาชีพของคนอีกคนหนึ่ง การที่มนุษย์เห็นมนุษย์อีกคนหนึ่งมีคุณค่า เปรียบเทียบได้กับเครื่องมือ เครื่องใช้ซึ่งเมื่อไม่มีประโยชน์ ก็สามารถที่จะทิ้งไป หรือสามารถทำลายทิ้งได้นั้น เป็นปัญหาที่มีความสำคัญ ในยุคปัจจุบัน ดังที่เราทราบกันดีว่า การประเมินค่ามนุษย์ในสังคมอุตสาหกรรมนั้นประเมินจาก ความสามารถในการผลิต เพราะฉะนั้นเมื่อมนุษย์คนใดไม่มีความสามารถในการผลิต หรือมีความสามารถ แต่น้อยกว่ามนุษย์คนอื่น จึงต้องใช้มนุษย์คนอื่นแทน นี่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมอุตสาหกรรมยุคปัจจุบัน

การลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ยังปรากฏในแง่มุมอื่น ๆ อีกมากมายในสังคม จึงมีการซื้อขาย จึงมี การใช้เงินตราที่จะซื้อหรือจะขายมนุษย์ ด้วยอำนาจที่มีอยู่ในสภาพทางเศรษฐกิจ และด้วยความสามารถ ที่จะจัดการให้มนุษย์คนใดคนหนึ่งเป็นไปตามความต้องการของตัวเองได้ ปัญหานี้จึงเป็นปัญหาสำคัญยิ่ง ในสังคมยุคปัจจุบัน ปัญหาการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ไม่ได้เพิ่งมาปรากฏในสังคมปัจจุบันนี้เท่านั้น แต่ มีปรากฏมานานแล้วต่างแต่ว่าในอดีตนั้นมนุษย์อาจจะลดคุณค่าความเป็นมนุษย์นั้น โดยใช้เกณฑ์กำหนด เช่น ในอดีตนั้นมนุษย์ที่มีผิวขาวให้ค่าแห่งความเป็นมนุษย์สำหรับคนผิวดำต่ำกว่าตัวเอง เพราะฉะนั้นเรา จะเห็นได้ว่าในสังคมในอดีตนั้นมนุษย์ผิวดำถูกซื้อถูกขายในลักษณะที่เป็นทาสได้ ในขณะที่ต่อมาเมื่อโลก พัฒนาขึ้นการซื้อขายมนุษย์ก็ถูกกำกับโดยกฎหมายถูกห้ามและถูกทำให้หมดไป ในความหมายที่ว่าไม่ สามารถกระทำได้ แต่คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ก็ถูกกระทำให้เกิดขึ้นด้วยการแบ่งแยกจากกฎเกณฑ์อื่น ๆ เช่น มนุษย์สังคมที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจดีกว่า ก็มองเห็นค่าของมนุษย์ในประเทศที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ ต่อรองน้อยกว่า ดังเช่นที่ว่่านี้ ค่าของมนุษย์ในแต่ละประเทศหรือจากแต่ละประเทศนั้นจะไม่เท่าเทียมกัน ในประเทศที่มีความมั่งคั่งเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและมีอำนาจทางการเมืองมาก เขาอาจจะฆ่าเพื่อน มนุษย์ในสังคมอื่น ๆ จำนวนร้อยจำนวนพัน เพียงเพื่อต้องการช่วยเหลือมนุษย์จากสังคมของเขาเพียงคน เดียว ในลักษณะเช่นนี้เอง ปัญหาการลดคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์จึงเป็นปัญหาที่มีความเป็นมาที่ ยาวนาน และเป็นปัญหาที่มีอยู่ในปัจจุบัน ปัญหาการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์จากการแบ่งผิวหรือการเหยียดผิวนั้น เราจะเห็นชัดเจนว่าคริสตศาสนาเป็นศาสนาที่มีความรุ่งเรืองในโลกซีกตะวันตก และเป็น ศาสนาที่มีอยู่ในประเทศที่มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ทางการเมืองนั้นพยายามเข้าไปช่วยเหลือเข้าไป แก้ปัญหา ดังเช่นที่เราทราบว่าบาทหลวงในคริสตศาสนานั้น ท่านสามารถเข้าไปในกลุ่มชนประเทศด้อย

พัฒนาหรือประเทศที่ล้าหลังมาก ๆ แล้วก็เข้าไปทำให้เกิดความสมานฉันท์ ลดการเหยียดผิว ลดการทารุณ ลดการกระทำทารุณใด ๆ ซึ่งถือเอาเรื่องผิวเป็นตัวอ้างและเป็นข้ออ้างว่ามนุษย์ต่ำต้อยด้อยกว่ามนุษย์ที่มีสีผิวผิดไป

ในกรณีสังคมยุคปัจจุบันเราจะเห็นได้ว่าการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์นั้นมืออยู่แพร่หลายทั่วไป นักบวชในศาสนาไม่ว่าจะเป็นนักบวชในคริสตศาสนา นักบวชในพุทธศาสนาหรือนักบวชในศาสนาอื่น ๆ โดยอาศัยความเชื่อที่มีอยู่ในหลักศาสนา เช่น ในคริสตศาสนาก็ถือว่ามนุษย์มีความเสมอเหมือนเท่าเทียมกันทุกคน มนุษย์ทุกคนเป็นบุตรของพระเจ้า ผู้เป็นเจ้า ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นบุตรของพระเจ้าผู้เป็นเจ้านี้ ทำให้หลักการของคริสตศาสนานั้นเอื้อต่อการที่จะช่วยลดปัญหาและแก้ปัญหาเรื่องการลดคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ หรือปัญหาการลดคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ในสังคมอุตสาหกรรม ที่มองมนุษย์เป็นเพียงแค่เครื่องมือในการผลิตหรือเป็นปัจจัยในการผลิต

เราทราบดีว่า ในสังคมที่เจริญทางอุตสาหกรรมนั้น มนุษย์ที่มีอายุสูงแล้วหรือมนุษย์ที่มีความทุพพลภาพทางร่างกายนั้นมีสภาพคล้าย ๆ กับอุปกรณ์ที่ชำรุด มีลักษณะคล้าย ๆ กับเครื่องยนต์กลไกที่เก่าแก่จึงถูกปลดระวาง จึงถูกทอดทิ้ง ในลักษณะเช่นนี้เองในสังคมที่มีความเจริญทางด้านอุตสาหกรรม จึงต้องมีภาระในการที่จะดูแลมนุษย์ ซึ่งตกอยู่ในลักษณะของเครื่องมือที่ชำรุด องค์การทางศาสนามีบทบาทสำคัญยิ่งที่จะเข้าไปทำงาน ในการที่จะดูแลเพื่อที่จะชี้แนะและเพื่อที่จะชี้แนะ ให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่ยังมีอยู่ในมนุษย์ทุก ๆ คน ไม่ว่าเขาจะมีสมรรถภาพทางร่างกายเช่นไร ไม่ว่าเขาจะมีอายุมากน้อยแค่ไหน เพียงไร ในลักษณะเช่นที่ว่านี้ จึงมีองค์กรอาสาสมัครหรือมีบุคลากรทางศาสนาที่เข้าช่วยทำงานด้านปัญหาการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่ก่อให้เกิดเป็นปัญหาของคนพิการ หรือคนชรา หรืออะไรอีกมากมาย ปัญหานี้เองในสังคมไทยเราเองก็กำลังเริ่มที่จะปรากฏชัด ว่าคนบางกลุ่มนั้นเมื่อไม่มีคุณค่าต่อการผลิต เมื่อไม่มีคุณค่าต่อการสร้างสรรค์ ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจก็ถูกมองค่าอย่างต่ำต้อย ทำให้เกิดปัญหาในสังคม ปัญหาเช่นที่ว่านี้ จึงเป็นปัญหาหนึ่งที่องค์กรทางศาสนา และบุคลากรทางศาสนาได้มีส่วนเข้าไปช่วยเหลือและบรรเทาปัญหานี้ โดยความเชื่อและโดยความศรัทธาในหลักการทางศาสนา จึงทำให้ความคิดและความรู้สึกที่ว่ามนุษย์ซึ่งด้อยโอกาสและทุพพลภาพเหล่านั้นเป็นปัญหาลดน้อยลง นี่เป็นตัวอย่างเกี่ยวกับการมองปัญหาเรื่องคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ ที่องค์กรและบุคลากรทางศาสนาได้มีส่วนเข้าร่วม

ปัญหาอีกปัญหาหนึ่งซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนและมีความสำคัญที่ได้กล่าวไปในตอนต้น คือ ปัญหาการแบ่งทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่เป็นธรรม เราทราบกันดีว่าเมื่อมนุษย์มีจำนวนมากขึ้นในโลกนี้ แต่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งใช้เวลาเป็นจำนวนระยะเวลายาวนานกว่าจะเกิดทรัพยากรธรรมชาติที่เราต้องใช้ ยกตัวอย่างเช่น ป่าไม้ เราใช้เวลานานมากในการที่จะต้องให้มีป่าไม้ต้นโต ๆ แต่มนุษย์มีจำนวนมากขึ้น ความต้องการที่จะใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้นั้น ก็เพิ่มมากขึ้น การทำลายป่าไม้ การครอบครองป่า

ไม่หรือการยกขวยเอาประโยชน์จากป่าไม้ก็จะเพิ่มขึ้นด้วย ในกรณีเช่นที่ว่านี้ จึงทำให้คนที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ คนที่มีอำนาจทางการเมืองเข้ามามีส่วนที่จะใช้อำนาจที่ตัวเองมีอยู่ ไปครอบครองไปแย่งชิงเอาทรัพยากรทางธรรมชาตินั้นมาเป็นสมบัติส่วนตัว และบริโภคใช้สอยเพื่อความสุข ความพอใจของตัวเองมากยิ่งขึ้น

ดังที่เราทราบดีว่า ในสังคมไทยเราก็มีปัญหารื่องการแย่งชิงป่าไม้ มีปัญหาการครอบครองที่ดินซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาว่าการแบ่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด และเป็นทรัพยากรธรรมชาติประจำโลกที่มีอยู่ในโลกนี้ เราจะแบ่งปันกันอย่างไรให้เกิดความเป็นธรรม เพราะในปัจจุบันนี้นั้นเราดูเหมือนกับว่าใครที่มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจสูง หรือมีอำนาจทางการเมืองสูง ก็สามารถที่จะครอบครองทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างง่ายและได้อย่างมาก ดังที่เราทราบกันดีว่าชาวบ้านคนหนึ่งนั้นกว่าที่เขาจะได้เอกสารสิทธิ์ครอบครองที่ดิน ไม่ว่าจะเป็ น นส.3ก หรือเป็นโฉนดที่ดิน เขาต้องใช้เวลายาวนาน และสามารถครอบครองได้เพียงจำนวนจำกัด แต่ในขณะที่นักการเมืองผู้มีอำนาจทางการเมืองนั้น เขาใช้เวลาเพียงไม่นานในการที่จะครอบครองที่ดินและเอกสารสิทธิ์ครอบครองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย นี่คื อปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ปัญหาเช่นที่ว่านี้จึงทำให้เกิดเป็นปัญหาทางสังคมของโลกยุคปัจจุบัน ดังที่เราทราบกันดี

องค์กรทางศาสนาเป็นองค์กรที่พยายามจะทำให้เกิดความเท่าเทียมกัน ในการที่จะบริโภคและใช้สอยทรัพยากรทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็ น การแย่งชิงจากประเทศหนึ่ง โดยการไปครอบครองทรัพยากรธรรมชาติของอีกประเทศหนึ่ง หรือจะเป็ น การครอบครองโดยปัจเจกบุคคลหนึ่ง ซึ่งไปครอบครองและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ใช้สอยโดยส่วนตน องค์กรทางศาสนาพยายามจะชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่เป็ น ทรัพยากรทางธรรมชาตินั้นเป็ น สมบัติที่มนุษย์จะต้องใช้สอยร่วมกันและมนุษย์ต้องแบ่งปันสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็ น ธรรม และไม่มี การที่จะให้สิทธิพิเศษแก่ใครคนใดคนหนึ่งที่จะครอบครองทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ใช้สอยส่วนตนเท่านั้น

นปัญหาที่ปรากฏเกี่ยวกับการแบ่งปันทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่เป็ น ธรรมนั้น ในสังคมไทยนักศึกษาคงจะได้ทราบดี ตัวอย่าง กรณีป่าไม้นั้นเป็ น กรณีตัวอย่างที่ชัดเจนและก็ทำให้เกิดเป็ น ปัญหาที่ยิ่งใหญ่และสำคัญในทางสังคมไทยในยุคปัจจุบัน นักศึกษาคงจะเคยเห็นกระบวนการทางศาสนาที่เกิดขึ้น โดยความเพียรพยายามขององค์กรทางศาสนาและประชาชนในท้องถิ่นที่ต้องการจะรักษาป่าไม้ให้เป็ น สมบัติให้เป็ น ทรัพยากรธรรมชาติที่ประชาชนในท้องถิ่นจะพึงได้ประโยชน์และอาศัยใช้ประโยชน์เท่าที่ควรจึงมีกิจกรรมทางศาสนาในสังคมของบ้านเรา เช่น การบวชต้นไม้ของพุทธศาสนิกชน ก็เป็ น กิจกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งองค์กรและบุคลากรทางศาสนาเข้ามามีส่วน แม้ว่าองค์กรและบุคลากรทางศาสนาจะไม่มีอำนาจตามกฎหมายจะไม่มีบทบาททางกฎหมาย แต่การกระทำอย่างนี้ก็เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ความเชื่อทางศาสนาที่มีอยู่นั้น สามารถนำมาเป็ น แนวทางในการแก้ปัญหาแย่งชิงและครอบครองทรัพยากรทาง

ธรรมชาติได้อีกวิธีหนึ่งซึ่งเป็นเพียงตัวอย่างชี้ให้เห็นว่าการกระทำโดยวิธีการเช่นที่วานี้ เป็นการกระทำที่ใช้
ความ

เชื่อทางศาสนา และใช้บุคลากรทางศาสนาให้มาบีบบทบาทในการดูแลรักษาและก่อให้เกิดการแบ่งปัน
ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นธรรม ในประเทศอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ดังที่เราทราบดีว่าในประเทศที่มีปัญหาเรื่อง
การรักษาและแบ่งปันทรัพยากรทางธรรมชาตินั้น เมื่อโลกอุตสาหกรรมเจริญรุ่งเรืองนั้นบุคคลผู้ครอบครอง
ทุน บุคคลผู้ครอบครองอำนาจทางด้านเศรษฐกิจไว้ได้นั้นเขามีอำนาจที่จะบริโภคใช้สอยทรัพยากร-
ธรรมชาติได้มาก องค์การทางศาสนาพยายามจะเข้าไปดูแลก็เกิดการจัดการให้มีการแบ่งปันอย่างเป็นธรรม
ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ปรากฏชัดอยู่ในสังคมทั่ว ๆ ไป

ปัญหาอีกปัญหาหนึ่งซึ่งมีความสำคัญ ซึ่งจะดูเป็นตัวอย่างในการพิจารณาการแก้ปัญหาโดย
แนวทางทางด้าน คือ ปัญหาการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา การใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา
นั้น เป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งในยุคปัจจุบัน เพราะเมื่อปัญหามีมากความรุนแรงก็เกิดมากขึ้น และความ
รุนแรงนั้นจะเป็นตัวสะท้อนก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมาย การใช้ความรุนแรงในการ
แก้ปัญหาเป็นเรื่องที่มีมานานแล้ว และมีมาตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์และมนุษย์เริ่มที่จะต่อสู้แย่งชิง
ทรัพยากรธรรมชาติ แย่งชิงถิ่นที่อยู่อาศัย แย่งชิงสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเขาจะต้องครอบครองเพื่อประโยชน์ของเขา
และกลุ่มของเขา แต่ความรุนแรงที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นมีความซับซ้อนและมีเงื่อนไขที่สำคัญยิ่ง อย่างที่
บางครั้งบางคราวมีความรุนแรงชุกช่อนอยู่ในความเจ็บสงบของสังคม ดังที่เราทราบมาจากการฟังคำ
บรรยายในช่วงไม่กี่ปีมาแล้ว ศาสนาทุกศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาที่นับถือพระผู้เป็นเจ้า หรือศาสนาที่ไม่
นับถือพระผู้เป็นเจ้า ต่างมีความเห็นตรงกันร่วมกันว่าความรุนแรงนั้นไม่ใช่เป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง

ในหลักของศาสนาทางเอเชียไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู หรือศาสนาอื่น ๆ จะมีความ
เห็นร่วมกันว่าความรุนแรงไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง จึงมีคำหรือมีศัพท์ที่ใช้ในทางศาสนา ที่เรา
รู้จักกันแพร่หลาย เช่นคำว่า อหิงสา ที่แปลว่า ไม่เบียดเบียน หรือไม่รุนแรง ตัวอย่างการแก้ปัญหาที่ใช้
หลักการทางศาสนาแก้ปัญหา พวกเราได้เคยได้รู้จักและได้รับทราบเกี่ยวกับชีวิตของคนคนหนึ่ง คือท่าน
มหาตมะคานธี ท่านเป็นชาวอินเดียที่เป็นผู้ใช้ความสงบ การไม่เบียดเบียน เป็นวิธีการในการแก้ปัญหา
จนกระทั่งเราค้นเคยกับคำว่า อหิงสา ก็ด้วยผลงานและชีวิตของท่านผู้นี้ เราทราบกันดีว่าท่านมหาตมะ
คานธีนั้น ท่านมีชีวิตอยู่ในประเทศอินเดียในยุคสมัยที่อินเดียถูกครอบครองโดยประเทศอังกฤษ ความ
ประสงค์ที่จะให้อินเดียเป็นเอกราชจากอังกฤษและมีอิสระในการที่จะปกครองตนเองนั้น เป็นความประสงค์
ของชาวอินเดียทั้งหมด ท่านมหาตมะคานธีนั้นท่านใช้วิธีการที่เรียกว่า อหิงสาต่อสู้กับอำนาจทางการ
เมือง จนกระทั่งประสบความสำเร็จ อินเดียได้รับอิสรภาพ ประชาชนชาวอินเดียได้มีโอกาสและมีอำนาจ
ในการ ปกครองตนเอง เป็นตัวอย่างหนึ่งชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อทางศาสนาซึ่งบุคคลคนหนึ่งมีความ
เชื่อมั่น คือท่านมหาตมะคานธีนั้นสามารถนำมาเป็นวิธีการในการแก้ปัญหาได้ และก็เป็นวิธีแก้ปัญหาที่

ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยได้ ในกรณีอื่น ๆ เราจะเห็นได้ว่า การแก้ปัญหาโดยหลักสันติวิธีหรืออหิงสา เป็นวิธีการที่สำคัญ

มีอีกท่านหนึ่งซึ่งมีความสำคัญที่จะดูเป็นแบบอย่างในการแก้ปัญหาที่ไม่ใช้ความรุนแรง คือ ท่านดไลลามะ ซึ่งเป็นประมุขของศาสนจักรและอาณาจักรของรัฐทิเบตหรือประเทศทิเบตดังที่เราทราบดีว่า ท่านดไลลามะนั้น ท่านเป็นประมุขทั้งศาสนจักรและอาณาจักรของประเทศทิเบต ท่านเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา มหายาน ท่านเป็นบุคคลที่น่าทึ่งทางสติปัญญาและนำทั้งด้านความเป็นอยู่ในชีวิตปัจจุบัน เมื่อประเทศทิเบตถูกรบครองโดยประเทศจีน ท่านดไลลามะลี้ภัยมาอยู่ที่ประเทศอินเดีย ท่านได้ใช้ระยะเวลาอันยาวนานเพื่อประชาชนชาวทิเบตและเพื่อเรียกร้องดินแดนทิเบตให้กลับคืนมาเป็นของชาวทิเบต แต่ตลอดระยะเวลาอันยาวนานนั้น ท่านดไลลามะไม่เคยใช้ความรุนแรงไม่ว่าจะเป็นการกระทำทางกาย หรือการใช้วาจาที่รุนแรงกับประเทศจีน ซึ่งเข้ามาครอบครองทิเบต การกระทำของท่านดไลลามะ กิจกรรมของท่านดไลลามะต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาอันยาวนานได้พิสูจน์ให้เห็นและทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจ และความเชื่อมั่นกับประชาชนไม่เฉพาะพุทธศาสนิกชนเท่านั้น ดังที่เราทราบดีว่าท่านดไลลามะท่านมีชื่อเสียงจนกระทั่งที่สุดแล้ว ราชบัณฑิตยสภาแห่งสวีเดน จึงได้มอบรางวัลโนเบลไพรส์ สาขาสันติภาพ ให้กับท่านดไลลามะ นี้เป็นตัวอย่างแห่งกิจกรรมที่หลักการพุทธศาสนาได้มีส่วนช่วยในการแก้ปัญหา และเป็นการเสนอตัวอย่างให้เห็นว่าปัญหาความรุนแรงนั้น ไม่สามารถที่จะแก้ได้ด้วยความรุนแรง แต่ต้องใช้สันติหรือความสงบเท่านั้น ที่จะเป็นผู้แก้ หรืออย่างใกล้เคียงเพื่อนบ้านของประเทศไทย เราคงทราบว่าประเทศกัมพูชาเป็นประเทศที่อยู่ติดชายแดนกับประเทศไทยได้มีการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย มีการต่อสู้ มีการรบกันเป็นเวลานาน แม้ว่าจะมีความเพียรพยายามขององค์กรระดับชาติและนานาชาติเข้าไปช่วยเหลือแก้ไขความรุนแรงในประเทศกัมพูชา แต่จนถึงปัจจุบันนี้ปัญหาความรุนแรงในประเทศกัมพูชาก็ยังไม่ยุติลง ยังมีการรบ มีการฆ่าฟันและมีการทำลายล้าง ที่เป็นอยู่ในประเทศกัมพูชาในท่ามกลางความรุนแรงนั้น นักศึกษาคงเคยได้ยินชื่อพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนานั้นคือท่านพระมหาโฆชะนันทะ ท่านพระมหาโฆชะนันทะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ท่านได้ใช้วิธีการซึ่งท่านเรียกว่าธรรมยาตรา คือการเดินทางเพื่อแสดงธรรมหรือเพื่อบอกธรรมกับชาวกัมพูชา ท่านพระมหาโฆชะนันทะเดินทางไปทั่วประเทศกัมพูชา ซึ่งเต็มไปด้วยกับระเบิดหรือเต็มไปด้วยลูกระเบิดที่พร้อมจะระเบิดขึ้นเข้ามาทำลายชีวิตของท่าน แต่ท่านก็เดินไปเพื่อที่จะบอกและเพื่อที่จะกล่าวกับพี่น้องชาวกัมพูชา ซึ่งเป็นญาติมิตรของท่านให้ใช้สันติวิธี แม้ว่าการกระทำของท่านมหาโฆชะนันทะยังจะไม่บรรลุผล แต่นี้เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ความเพียรพยายามของนักบวชผู้หนึ่งในพระพุทธศาสนาก็เป็นอีกวิธีหนึ่งในการที่จะช่วยแก้ปัญหาความรุนแรงที่เกิด

ขึ้นในประเทศกัมพูชา และมีอีกหลายตัวอย่างที่นักศึกษาสามารถจะศึกษาได้ ให้เห็นถึงความเพียรพยายามขององค์กรทางศาสนาหรือบุคลากรทางศาสนา ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการที่จะแก้ปัญหาให้กับ

สังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันนี้เราทราบกันดีว่าองค์กรอิสระหรือองค์กรเอกชนนั้น ต่างมีความเพียรพยายามที่จะช่วยกันแก้ปัญหา โดยเฉพาะเมื่อเราก้าวมาสู่สังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งเรากำลังพูดว่าเป็นสังคมที่ไร้พรมแดนเป็นสังคมที่เรากำลังต้องการความมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ เพราะฉะนั้นการแก้ปัญหาโดยวิธีการทางศาสนาก็เป็นอีกวิธีหนึ่งซึ่งจะมีส่วนช่วย

วิธีการแก้ปัญหาโดยวิธีทางศาสนานั้น ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นเป็นการแก้ปัญหาด้วยจิตสำนึกของคนที่อยู่ในใจของคนแต่ละคน วิธีการทางศาสนาไม่บีบบังคับให้ใครทำอะไรบางอย่างโดยวิธีหนึ่ง หรือให้จ่ายอะไรบางอย่างโดยวิธีหนึ่ง แต่วิธีการทางศาสนานั้นพยายามที่จะปลูกฝังจิตสำนึกให้เกิดขึ้นภายในใจให้มีความรู้ให้มีความถนัดว่า สิ่งใดเป็นปัญหาและพยายามที่จะลดและพยายามที่จะเลิก และทำในอันที่จะก่อให้เกิดปัญหาการแก้ปัญหาโดยทาง ศาสนานั้นแม้ว่ายังไม่แจ่มชัดมากนักในสังคมปัจจุบัน แม้ว่าจะไม่ได้เป็นวิธีการแก้ปัญหา ซึ่งทั่วโลกต่างพร้อมใจกันกระทำ ไม่เหมือนกับวิธีการทางเศรษฐกิจ หรือไม่เหมือนวิธีการทางการเมือง ซึ่งค่อนข้างจะมีความแจ่มชัด วิธีการทางเศรษฐกิจนั้น มีกฎเกณฑ์ มีระเบียบ มีกติกา จนกระทั่งก่อให้เกิดกลุ่มและความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจหลากหลายในสังคมภูมิภาคต่าง ๆ หรือวิธีการทางการเมือง ซึ่งมีการบีบบังคับมีวิธีการสร้างกลุ่มการเมืองขึ้นมาเพื่อที่จะกดดันให้ประเทศใด ๆ ที่ไม่ปฏิบัติตามวิธีการทางการเมืองแบบนั้นแบบนี้ต้องยินยอมปฏิบัติตาม วิธีการทางศาสนานั้นไม่ได้ใช้วิธีแบบที่ว่า วิธีการทางศาสนาพยายามที่จะให้แต่ละคนมองเห็นและมองเห็นสภาพภัยของปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว ใช้ความรู้

สักใช้ความสำนึกตัวเองมีอยู่นั้นเป็นจุดเริ่มต้นในการแก้ปัญหา

ปัญหาการลดคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ ปัญหาการแบ่งปันทรัพยากรธรรมชาติไม่มีความเป็นธรรม ปัญหาที่ใช้ความรุนแรงในการระงับหรือแก้ปัญหานั้น เป็นปัญหาที่สังคมร่วมสมัยปัจจุบัน กำลังเผชิญอยู่ไม่ว่าเราจะอยู่ในตรงจุดไหนของโลกนี้ โลกนี้ก็เต็มไปด้วยปัญหาเหล่านี้ต่างแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏออกมา ในสังคมที่ด้อยพัฒนา อย่างเช่น ประเทศกัมพูชา ที่เอ่ยถึงเมื่อตะกี้ นั้น ความรุนแรงอาจจะปรากฏจากการที่มีการรบราฆ่าฟันโดยใช้อาวุธต่าง ๆ แต่ในประเทศที่เจริญแล้ว เช่น ในประเทศญี่ปุ่น ในประเทศอเมริกา อาจจะไม่มีการฆ่าฟันกันโดยใช้อาวุธ แต่ความรุนแรงทางเศรษฐกิจ ความรุนแรงในสังคมที่แบบยลก็ยังมีปรากฏอยู่ การลดคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ในอดีตอาจจะลดโดยใช้สีผิวเป็นข้อกำหนดคนผิวขาวมีคุณค่าเหนือกว่าคนผิวดำ แต่ในยุคปัจจุบันนั้นผิวดำผิวขาวอาจจะไม่ได้ถูกกำหนดให้เป็นตัวมาตรฐานวัดคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ แต่การลดคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์จากคุณค่าทางเศรษฐกิจก็ยังมีอยู่ในปัจจุบัน ดังที่เราทราบดีว่าคนที่มีความสามารถทางเศรษฐกิจดีก็มีคุณค่าสูง คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีก็ยังมีคุณค่าน้อย วิธีการทางศาสนาที่จะเข้ามาช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ นั่น จึงเป็นวิธีที่ต้องเกิดจิตสำนึกขึ้นมาในจิตใจของคนทุก ๆ คน

ศาสนานั้นไม่จำเป็นที่จะต้องมีความเชื่อศาสนาใดศาสนาหนึ่งเพียงศาสนาเดียว ดังที่เราทราบดีว่าตัวอย่าง

กิจกรรมทางศาสนาที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันมีจำนวนมากมายเราคงจะได้ยินชื่อศาสนาบาไฮ ซึ่งมีท่านบาฮาฮูลา ท่านเป็นชาวอิหร่าน ท่านอยู่ในประเทศซึ่งมีปัญหาทางการเมือง ท่านอยู่ในประเทศที่มีความขัดแย้งทางศาสนา ท่านพยายามที่จะสร้างแนวความคิดที่จะสร้างสิ่งที่เรียกกันว่าโลกนี้มีเพียงครอบครัวเดียว มนุษย์ทั้งหมดเป็นเครือญาติซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นไม่ควรมาบอกว่าใครดีกว่าใคร และไม่ควรที่จะมาขีดจำกัดให้เกิดความแตกต่างกัน ในมวลมนุษยชาติในปัจจุบันนี้แนวความคิดของท่านบาฮาฮูลาที่จะทำให้คนเกิดความรู้สึกสำนึกว่า เราทั้งหมดที่อยู่ในโลกนี้เป็นพี่น้องเป็นเครือญาติ เป็นบุคคลผู้มีสายสัมพันธ์อันดีซึ่งกันและกัน

เราคงเคยได้ยินแนวความคิดของอีกหลาย ๆ ลัทธิ ซึ่งปรากฏอยู่ในซีกโลกต่าง ๆ หรือในมุมโลกต่าง ๆ แต่ไม่ว่าจะเรียกโดยชื่ออย่างไรก็ตามที่ โดยสรุปความแล้ววิธีการแก้ปัญหาทางศาสนาก็คือการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นในจิตใจของคนแต่ละคน ให้คนเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้คนเกิดความรู้สึกว่ามนุษย์ที่มีความเท่าเทียมกัน สิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นสมบัติที่มีอยู่ในโลกนี้เราต้องร่วมกันใช้สอยอย่างประหยัดให้เกิดคุณค่าอย่างสูงสุด และที่สำคัญเราในฐานะเป็นมนุษย์ด้วยกันนั้น มีสติปัญญาไม่ควรใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาซึ่งกันและกัน นี่คือนี่ที่เป็นกระบวนการทางศาสนาที่ผมกล่าวในตอนต้น เพราะวิธีการทางศาสนาในการแก้ปัญหา นั้นเน้นไปที่ปัจเจกบุคคล เน้นไปที่ความสำนึกและความรู้สึกของแต่ละคนให้เล็งเห็นพิษภัยของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาและร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหา ความสำเร็จของการแก้ปัญหาโดยวิธีทางศาสนานั้น จึงเป็นความสำเร็จที่จะต้องได้มาหรือเกิดขึ้น เพราะมนุษย์ทุก ๆ คนไม่มีใครเป็นพระเอก และไม่มีใครเป็นผู้นำในการแก้ปัญหาได้ ถ้าหากว่าไม่มีผู้อื่นมาร่วมมือ วิธีการแก้ปัญหาของสังคมร่วมสมัย โดยวิธีการทางศาสนานั้น จึงเป็นวิธีที่นักศึกษาต้องพิจารณา และเป็นวิธีการที่สังคมยุคปัจจุบันก็ต้องช่วยกันใคร่ครวญว่านี่เป็นอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ปัญหาที่มีอยู่ในสังคมยุคปัจจุบันนั้น ผ่อนปรนเบาบางลง

ในสังคมไทย ผมในฐานะที่ได้มีโอกาสบรรยาย ในหัวข้อการแก้ปัญหาโดยวิธีการทางศาสนา ผมอยากจะจบลงด้วยการชี้ให้นักศึกษาเห็นถึงปัญหาในสังคมไทย และกระบวนการแก้ปัญหาในสังคมไทย ซึ่งเป็นตัวอย่างใกล้ตัวเราเอง เราจะเห็นได้ว่าในสังคมไทยนั้น เรามีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำสังคม แม้ว่าเราจะมีเพื่อนซึ่งนับถือศาสนาอื่นแต่โดยภาพรวมแล้ว คนไทยส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา ในปัจจุบัน

นี้เอง พุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นองค์กรคือคณะสงฆ์แห่งประเทศไทย หรือโดยบุคคลากรซึ่งเป็นปัจเจกบุคคลไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาวพุทธกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ต่างก็มีความเพียรพยายามที่จะนำความเชื่อในหลักการทางพระพุทธศาสนา มาช่วยแก้ปัญหาให้กับสังคม

ในสังคมยุคปัจจุบันนี้ เราจึงได้เห็นได้พบว่าการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาก็ดี การแบ่งปันทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่เป็นธรรมก็ดี การลดคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ก็ดี เป็นปัญหาที่สังคมไทยเรา

กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน และสังคมไทยเรานั้นก็ต้องหาวิธีการที่จะแก้ เรามีมาตรการทางการเมือง เรามี มาตรการทางเศรษฐกิจ และเรามีมาตรการอื่น ๆ แต่ผมเชื่อว่ามาตรการทางศาสนา หรือวิธีการทาง ศาสนานั้น ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่คนไทยเองก็ไม่ควรมองข้ามและละเลย เพราะฉะนั้นเราในฐานะที่เป็น นักศึกษาและเป็นบุคคลที่ต้องออกไปช่วยแก้ปัญหาสังคมขอให้นักศึกษาได้ลองดูว่า วิธีการทางศาสนานั้น วิธี

การใดวิธีการหนึ่งจะช่วยแก้ปัญหาได้บ้าง

สังคมไทยเป็นสังคมบริโภคนิยม ฉะนั้นจึงมีกลุ่มบุคคลบางกลุ่มอาจจะออกมาชักชวนเชิญชวนให้ พวกเรากินน้อยใช้น้อย เพื่อที่จะช่วยเหลือเจือจุนให้กับคนที่เขาขาดแคลน สังคมไทยเราเป็นสังคมที่ขาด ระเบียบวินัย จึงอาจมีกลุ่มทางศาสนาที่ออกมาเชิญชวนฝึกหัดให้พวกเรา มีระเบียบวินัย สังคมไทยเรา อาจจะมี ความเชื่ออย่างมากมายในบางสิ่งบางเรื่อง กลุ่มกระบวนการทางศาสนาบางกลุ่มที่ได้ออกมาเชิญชวน ให้เราใช้สติปัญญาในการมองและการแก้ปัญหาต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและเป็นไปใน สังคมเรา ผมขอให้นักศึกษาซึ่งเรียนกระบวนการวิชานี้ ได้ลองใช้เวลาสักเล็กน้อยพิจารณากระบวนการและ วิธีการทางศาสนาเพื่อที่ว่าเราในฐานะเป็นปัญญาชนและเป็นบุคคลหนึ่งที่ต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ในสังคมไทยจะได้ใช้วิธีการทางศาสนาไปผสมไปช่วยและไปเสริมให้กับขบวนการแก้ปัญหาต่าง ๆ ปัญหา ทุกปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น คงไม่สามารถแก้ได้โดยวิธีใดวิธีหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่คงจะแก้ได้ด้วยการ ที่ทุก ๆ วิธีช่วยกัน เสริมกัน และก่อให้เกิดสังคมที่มีปัญหาน้อยที่สุด

ผมหวังว่าวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการทางศาสนานั้น คงจะเป็นวิธีหนึ่ง นักศึกษาจะได้นำไป พินิจพิจารณาและจำเป็นแบบอย่างในการช่วยแก้ปัญหาในสังคมไทย ขอยุติการบรรยายในชั่วโมงที่ว่าด้วย การแก้ปัญหาโดยวิธีการทางศาสนา